

I. М. ЖАРОВСЬКА. ВЛАДНО-ПРАВОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИ ЯК ХАРАКТЕРНА РИСА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Проаналізовано значення державно-владної соціалізації особи як засобу створення оптимального фактору взаєморегуляції таких інститутів як держава, влада і право, показано її вплив на процеси, що функціонують в громадянському суспільстві. Вказано на низку чинників, що впливають на процес владно-правової соціалізації та з'ясовано їх роль та значення для встановлення та розвитку свідомості особи в громадянському суспільстві.

Ключові слова: громадянське суспільство, влада, соціалізація, правова соціалізація, владно-правова соціалізація.

Проанализировано значения государственной власти социализации особы как средства создания оптимального фактора взаиморегулирования таких институтов как государство, власть и право, показано ее влияние на процессы, которые функционируют в гражданском обществе. Указывается на ряд факторов, которые влияют на процесс властно-правовой социализации и указывается их роль и значения для установления и развития сознания особы в гражданском обществе.

Ключевые слова: гражданское общество, власть, социализация, правовая социализация, властно-правовая социализация.

A value of state and legal socialization of person as a mean of creation of optimal factor of selfregulation of such institutes as the state, power and law is analyzed, its influence on processes which function in civil society are specified. Specified on the row of factors which influence on a process legal-authority socialization and their role and value is specified for establishment and development of consciousness of person in civil society.

Key words: civil society, authority, socialization, legal socialization, legal-authority socialization.

В процесі сучасних модернізаційних трансформацій за рахунок постійної зміни політичної і правової культури створюються об'єктивні передумови само-реалізації особи в політиці і праві. Затвердження правових основ у взаєминах державної влади і особи є істотним моментом демократизації правової системи сьогочасного суспільства. Оскільки держава повинна виступати в взаємодії з громадянським суспільством, вважається неприпустимою узурпація влади єдиною силою або відсторонення від загальноприйнятих міжнародних стандартів. Таким чином, зміст проблеми взаємозв'язку державної влади і особи допускає необхідність акцентування уваги на двох найважливіших аспектах: перший – пов'язаний з актуалізацією участі окремої особи у прийнятті державних рішень та реалізації загальносоціальних ідеалів, а другий – базується на аналізі особового сприйняття державної влади як компоненту, що функціонує в новій моделі взаємовідносин державної влади і особи. Вважаємо, що саме ці аспекти найбільшою мірою дозволять детермінувати інституціональні характеристики сучасної держави, а також визначити роль і функції державної влади як джерел інституціональної свободи особи в процесі сучасної трансформації політико-правового простору суспільства.

Актуалізуючи цей напрям в сучасних дослідженнях, необхідно зазначити, що, незважаючи на численні роботи, присвячені взаєминам держави, влади,

суспільства і особи, в сучасній юридичній літературі досі не вироблено адекватного розуміння співвідношення та взаємодії державної влади і особи таким чином, щоби ці інститути розглядалися б в контексті сучасного політико-правового простору.

Проблема правової соціалізації особистості досліджується в працях В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, Л.М. Герасіної, О.В. Зайчука, А.П. Зайця, В.О. Котюка, О.Б. Панової, О.Ф. Скакун, О.І. Харитонової та ін. У працях вказаних авторів розглядаються питання сутності, механізмів та засобів правової соціалізації особистості, формування і розвитку правосвідомості в процесі соціалізації. Проте недостатня увага приділяється формуванню структурних компонентів правосвідомості в процесі державно-владної соціалізації особистості. Необхідність акцентувати увагу вирішенні вищевказаної проблеми зумовили актуальність даної наукової статті. Мета статті полягає у з'ясуванні сутності проблеми владно-правової соціалізації особи в сучасному суспільстві та виявленні природи соціально-правових механізмів самореалізації особи у владі, в політиці і правовій дійсності.

Процес становлення особи починався у первіснообщинному суспільстві, оскільки вона не відділяла себе від оточуючого суспільства, функціонування всіх наступних типів державності були шляхом до встановлення повноцінної особистості. І лише у рамках демократичного суспільства виникають фундаментальні ідеї свободи, рівності, які являються концептуальними основами формування абсолютно нової категорії «правова особа».

Скороченню дистанції «людина – влада» покликане сприяти становлення правової особи. Фундаментом формування останньої, на нашу думку, повинен служити широкий розвиток комплексного інституту, який в сучасному політико-правовому просторі держави виявляється в парадигмі «право і особа». Простір цього правового інституту визначається, в першу чергу, такими орієнтирами, як пошук шляхів до демократизації та відкритості влади; системно-гармонійному поєднанні прав, свобод і обов'язків людини і громадянина; адекватному співвідношенні приватних і загальнодержавних інтересів; усебічному і вільному розвитку особистості; встановлення взаємовідповідальності особи і держави. Нарешті, особлива актуальність досліджуваної проблеми витікає з її прямого взаємозв'язку із впровадження в життя ідей правової держави шляхом реальної імплементації в життя засадничого принципу сучасного державно-правового життя – свободи особи. Сучасна модель взаємовідносин влади і людини базується не на індивідуалізації і наступному відособленні людини із загального соціального простору, а, навпроти, пов'язується з солідарністю, громадською справедливістю, загально-правовими цінностями і соціокультурною співпрацею влади і людини.

Плідна співпраця в сучасному суспільстві можлива тільки за тих обставин, коли особа адекватно сприймає і довіряє владі. Досягається така довіра через втілення ряду основоположних правових ознак влади: легітимність, легальність, демократизм, ефективність тощо. Сприйняття влади – складний багатограний процес, що включає багато основних і другорядних елементів починаючи від побудови державного механізму, інститутів державної влади і закінчуючи історичним досвідом та правовою культурою соціуму в цілому. На формування індивідуального образу влади у особи в сучасному суспільстві, на нашу думку, впливає безліч чинників, які можна класифікувати за різними групами.

Першу групу складають об'єктивні чинники, що відносяться до об'єкту

сприйняття, до самої державної влади як феномену державно-правового життя суспільства. Тут найважливішим є характер політико-правової системи, в якій функціонує влада і здійснюється управління політико-правовими і соціальними процесами. Основний механізм сприйняття тоталітарної влади - любов з боку населення, авторитарної - його відчуження від правлячих структур, демократичне правління ж, в свою чергу, обумовлює найбільш раціональне сприйняття населенням і вибір конкретних носіїв влади¹.

Друга група включає комунікативні чинники - ті умови, які опосередковані самим процесом розуміння і оцінки влади. Цей процес відбувається через характер комунікації влади з суспільством (чи існує зворотний зв'язок, як часто і яким чином правляча еліта спілкується з народом, наскільки вона відкрита для цих інтеракцій і так далі). Характеристики політичних лідерів і представників державної влади багато в чому детермінують і образ влади. Комунікативні компоненти також важливі для формування образу влади в особи у процесі політичного сприйняття з його специфікою. В цьому випадку увага суб'єкта зосереджена не на моментах віддзеркалення владно-правової реальності, а на смислових і оцінних інтерпретаціях об'єкта сприйняття і характеризується більшою когерентністю пізнавальних і емоційних компонентів².

До третьої групи входять ситуативні чинники, що складаються з соціальних, економічних і політичних контекстів, в яких відбувається сприйняття влади конкретно людиною.

Нарешті, до четвертої групи слід віднести суб'єктивні чинники, пов'язані з соціальними і психологічними особливостями сприймаючого індивіда. До соціальних характеристик відносять: стать, вік, рівень освіти, громадський і матеріальний статус, індивідуальний досвід, біографічні особливості, оточення і специфіку соціокультурного середовища. Серед психологічних характеристик особи як суб'єкта сприйняття влади значущі для оцінки влади особливості соціалізації і типу особи, «Я-концепції» особи і її самооцінки, когнітивного стилю, а також специфіка мотиваційного блоку - потреби, мотиви, цінності і рівень контролю, установки і система політичних переконань. В процесі соціалізації формуються особа в цілому і її бачення світу, а індивід отримує початкові уявлення про владу. Дитина уперше стикається з владою в сім'ї, де закон і авторитет персоніфіковані постатями батька і матерів. Взаємини батьків, розподіл сімейних ролей і владних повноважень в сім'ї багато в чому детермінують і подальше сприйняття влади політичної.

Соціально-правовий механізм самореалізації особи в процесі функціонування державної влади є системою соціонормативних регуляторів політичної діяльності і правової активності, відповідно до яких визначаються форми, способи і міра участі особи в політико-правовому житті суспільства. При розгляді цього механізму акцент в основному робиться на трьох базових аспектах:

- стереотипах поведінки, регульованих інститутами громадянського суспільства, що встановлюються загальнолюдськими принципами організації сучасного суспільства;

- інституціональній системі суспільства, що включає нормативно-регулятивну систему активності особи і її діяльності у владно-правовому просторі відповідно до традиційної для суспільства системи політико-правових цінностей;

- спрямованості політико-правової ментальності суспільства, що дозволяє

конституювати в цьому просторі правову особу, що володіє особливими властивостями і якостями.

Правове життя особистості є найважливішим, специфічним різновидом суспільного життя, який охоплює відповідні сторони буття кожної особи і суспільства і в якій визначальним моментом виступає взаємовідношення влади і особи. Багато в чому це - процес створення і відтворення політико-правових стосунків, що виникають між людьми з приводу реалізації їх інтересів. Тому найважливішою функцією владно-правової соціалізації є досягнення особою уміння орієнтуватися у владному просторі, виконувати певні владні функції, а також здійснювати активну поведінку у сфері владно-правових стосунків.

Соціалізація – це процес «входження» особистості у суспільство. Дане поняття включає залучення індивіда до культури, систематичне навчання і виховання, формування в індивіда світоглядних установок, засвоєння зразків поведінки, соціальних норм і цінностей, необхідних для його успішного функціонування в суспільстві.

Соціалізація особистості нерозривно пов'язана з соціальним вихованням. Визнається, що соціалізація індивідуума відбувається як в умовах стихійного впливу на особистість різних обставин життя, так і в умовах цілеспрямованого виховання³. Соціальне виховання – створення в суспільстві умов та заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в нього соціально-позитивних ціннісних орієнтацій. Набір владно-правових знань, умінь і навичок людини залежить від його суб'єктивного стану і виконуваних владних ролей (оскільки, приміром, лідер і рядовий виборець не можуть керуватися одними і тими ж зразками правової поведінки), а також від діяльності основних агентів правової соціалізації: сім'ї, системи освіти, політико-правових інститутів, релігійних і громадських об'єднань, засобів масової інформації.

Отже, владно-правова соціалізація охоплює усвідомлення громадянином своєї соціальної ролі, місця у суспільстві, залучення його до соціально-правових відносин, приєднання до правових норм, цінностей, правової практики загалом. За С. Московічі, саме соціальні уявлення акумулюють стан суспільства, його проблеми, протиріччя, тенденції⁴.

Правова соціалізація – це процес включення індивіда в систему правовідносин даного суспільства на основі засвоєння всієї правової культури даного суспільства. Вона виступає як складова єдиного процесу соціалізації. Правова соціалізація – це заміна правомірної поведінки за примусом на правомірну поведінку за особистісними особливостями.

У процесі державно-владної соціалізації індивід засвоює не тільки норми та закони, а й всі елементи політичної і правової системи, в тому числі правові поняття. Таким чином, основу правової соціалізації становлять:

- засвоєння правових норм і посідання певної позиції стосовно до цих норм;
- оцінка безпосередньої реалізації норм у юридичній практиці, формування ставлення до правлячих інститутів та установ;
- засвоєння правової ідеології як системного, науково обґрунтованого відображення правової дійсності в ідеях, поняттях, принципах.

Одночасно, владно-правова соціалізація є процесом розвитку світогляду людини, внаслідок чого здійснюється сприйняття і засвоєння ним правових цінностей і норм, за допомогою яких відбувається формування усвідомленої сис-

теми владно-правових установок, визначальних позицій і поведінка людини в політичному і правовому просторі держави. Владно-правова соціалізація – це не тільки формування навичок соціальної поведінки у владних відносинах, яка відповідає правовим нормам суспільства, а й інтеріоризація таких норм, виникнення внутрішньої мотивації, що орієнтує особистість на їх додержання.

Владно-правова соціалізація в основу вимірних координат повинна ставити особу, її уподобання і установки з приводу права, влади і правової дійсності, що оточує її. Таким чином, особа в ході згаданого процесу, інтерпретує владу і правову систему як цілісну категорію; юридичну практику, формуючи у тому числі і відношення до правових інститутів і установ; правову ідеологію – систему правових поглядів, понять, теорій; усвідомлює владну дійсність – відображення реального стану владних відносин у суспільстві.

В умовах економічної кризи збільшується недовіра до влади в цілому, як ніколи важливого значення набувають права освіта і навчання, роз'яснення прав і можливостей особи у владних відносинах, можливості вільного використання своїх громадянських і політичних прав. Це один з найважливіших моментів у формуванні владно-правової соціалізації особи. Однак, наукові дослідження показують, що цей процес нерідко запізнюється і частіше не досягає необхідного рівня розвитку, що пояснюється суб'єктивними причинами різного масштабу і рівня, ослабленням уваги держави і суспільства до позитивного регулювання соціалізації, особливо підрастаючого покоління, молоді, недостатньо кваліфікованим підходом до психологічних особливостей владно-правової соціалізації⁵.

У процесі правової соціалізації відбувається поступова інтеграція особистості в широкий соціальний контекст, перехід її до повноцінної участі в функціонуванні громадянського суспільства та держави. Одне з основних завдань, що повинна ставити перед собою держава – формування правової особи, що приймає активну участь в владно-правовій соціалізації. Тому лише цілеспрямована комплексна взаємодія особи, права і влади створить умови для формування адекватної форми владно-правових відносин, що є основою громадянського суспільства та правової держави.

Дослідження теоретичної проблеми розуміння владно-правової соціалізації особи не тільки виконує важливі загальнонаукові функції у рамках юридичних наук, а й робить свій внесок у розв'язання кардинальних завдань сучасної соціально-правової практики.

Узагальнення теоретичних даних показало, що владно-правова соціалізація особи – складний та суперечливий психологічний процес, який характеризується структурною ієрархією взаємопов'язаних компонентів (владно-правової норми, морально-правової свідомості, морально-правової культури, владно-правового виховання та самовиховання, правової регуляції, правомірної поведінки тощо), позитивно-емоційне поєднання яких дає можливість сформувати «правову людину».

Процес владно-правової соціалізації особи призводить до безболісного впровадження реформ, що відбуваються у країні, досягненням громадської згоди, запобіганням і своєчасним розв'язанням соціальних конфліктів, створенням умов для стійкого правопорядку, реалізації прав і свобод особистості, утвердженням у країні громадянського суспільства і правової держави. Однак соціалізація в нашому суспільстві не відбувається і не може відбуватися у майбутньому стихійно, сама по собі. Вона має бути результатом активної діяльності суспільства, усіх його

громадян, кожної особи.

Продовжити дослідження доцільно за такими напрямками: поглиблення владно-правових знань особи; удосконалення владно син у правовій державі, фактори, що впливають на побудову ідеальної форми взаємодії влади, держави і суспільства.

1. *Гозман Л.Я., Шестопал Е.Б.* Личностное восприятие власти. – М.: Юр. издат, 1996. – С. 217. 2. *Славская А.Н.* Интерпретация как механизм правовых представлений личности в российском обществе (опыт психосоциального исследования) // Психологический журнал. – 1998. – № 2. – С. 5. 3. *Пальчевський С.С.* Соціальна педагогіка: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2005. – С. 7. 4. *Московичи С.* Социальные представления: исторический взгляд // Психол. журнал, 1995. –Т. 16. – № 2. – С. 11. 5. *Логінова Н.М.* Вплив правової соціалізації на формування професійно-правової компетентності курсантів-прокордонників // Зб. наук. праць Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2009. – № 51. – С. 64-65.